

1. СИСТЕМНАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБЩЕСТВА: ИСТОРИЧЕСКИЙ ОПЫТ БЕЛАРУСИ И ДРУГИХ СТРАН

WSPÓLPRACA TRANSGRANICZNA W EUROPIE

Prof. Zofia Tomczonek
Politechnika Białostocka

Integracja jest pojęciem wieloznacznym i różnorodnie interpretowalnym. W szerokim zakresie oznacza ona scalanie się, co w skali państw dotyczy procesów gospodarczych, kulturowych, politycznych. Wyróżniamy również integrację regionalną i globalną. Nieodłączną cechą procesów integracyjnych jest ograniczenie suwerenności państw biorących w niej udział¹.

Procesy integracyjne dokonywały się na kontynencie europejskim na przestrzeni wieków, przybierając różne formy i były przeprowadzane za pomocą różnych metod. Geneza idei jedności europejskiej sięga średniowiecza. Jej celem było zapewnienie mieszkańcom Europy lepszej, spokojniejszej przyszłości. Poszukiwano tego na drodze pełnej sporów i konfliktów, przeciwstawnych idei. Dopiero jednak po II wojnie światowej² idea ta z wolna zaczęła się realizować. Pierwszym krokiem służącym jej realizacji miało być utworzenie Rady Europy³. Instytucja ta miała służyć dalszym procesom integracyjnym, poprzez działania społeczne i gospodarcze. Doprowadziła ona do zawarcia wielu wielkich konwencji i porozumień międzynarodowych, szczególnie w dziedzinie społecznej, kulturowej i prawnej, tworząc społeczną bazę integracji europejskiej. Zaslugą Rady Europy było utworzenie forum rozwijania idei integracyjnych i zbliżenia narodów europejskich⁴.

Okres „zimnej wojny” podzielił kontynent na dwie strefy wpływów: amerykańską i radziecką. Był to okres zdecydowanej dezintegracji Europy. Wśród polityków i myślicieli stale jednak była obecna idea pogodzenia dwu zwaśnionych części kontynentu europejskiego i budowy pokojowej zjednoczonej Europy.

General Charles de Gaulle lansował koncepcję tzw. „Europy Ojczyzn”. Równocześnie tworzone organizacje łączące państwa w celu określonych zadań. Były to na przykład: Europejska Wspólnota Węgla i Stali⁵, Europejska Wspólnota Gospodarcza (EUG), Europejska Wspólnota Energii Atomowej (Euroatom), Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu (EFTA), Wspólnota Europejska (EU). Organizacje te stały się podstawą, wokół której powstała Unia Europejska.

¹ M. Malik, *Warianty instytucjonalne procesów integracyjnych w Unii Europejskiej*, w: „Studia Polityczne” nr 8, Warszawa 1998, s. 82.

² E. Lesiewicz, *Geneza europejskich procesów integracyjnych*, w: „Studia Polityczne” nr 8, Warszawa 1998, s. 84.

³ W. Weidenfeld, W. Wessels, *Europa od A do Z*, Gliwice 1998, s. 13.

⁴ K. Lastowski, *Od idei do integracji europejskiej*, Warszawa 2003, s. 135.

⁵ Z. M. Doliwa-Klepacki, *Integracja europejska*, Białystok 2001, s. 43.

Dużą rolę w procesie integracji odegrały także dokumenty – traktaty: Rzymski (1957), Brukselski (1965), Single European Act (1987), z Maastricht (1992) oraz traktat Amsterdamski (1997)⁶. Na mocy traktatu z Maastricht została utworzona Unia Europejska⁷.

Euroregion jako podstawowa forma współpracy transgranicznej

Współpraca transgraniczna sąsiadujących ze sobą obszarów oddzielonych granicą państwową jest ważnym instrumentem tworzenia w Europie nowych stosunków międzypaństwowych i międzyregionalnych⁸.

O rozwoju współpracy między regionami graniczącymi ze sobą zdecydowały:

- chęć zapobieżenia marginalizacji tych obszarów w procesie integracji Europy Zachodniej;

- przekonanie, że tereny przygraniczne nie są w stanie samoczynnie przezwyciężyć swojego zacofania;

- inicjatywy społeczności lokalnych pragnących rozwiązywać konkretne problemy z zakresu ochrony środowiska, komunikacji, kultury, nauki, zdrowia.

Współpraca w ramach euroregionów służy rozwiązywaniu problemów specyficznych dla obszarów przygranicznych. Społeczności lokalne i regionalne oraz struktury samorządu terytorialnego jednoczą się w celu wspólnego rozwiązywania problemów, pomimo oddzielającej je granicy państwowej⁹. Współpraca transgraniczna powoduje zwiększenie lokalnej aktywności gospodarczej.

Jednym z programów współpracy transgranicznej jest Program Współpracy Transgranicznej Polska–Białoruś–Ukraina przewidziany na lata 2007-2013. Jest on inicjatywą Komisji Europejskiej. Celem tego projektu jest rozwój współpracy pomiędzy Unią Europejską a państwami partnerskimi spoza UE poprzez zapewnienie zintegrowanego i zrównoważonego rozwoju regionalnego. Program Polska–Białoruś–Ukraina jest inicjatywą trójstronną, której generalnym celem jest zapewnienie współpracy transgranicznej i wzajemnej integracji państw. Priorytety tego programu to wzrost konkurencyjności obszaru przygranicznego, poprawa jakości życia, współpraca sieciowa, pomoc techniczna oraz inicjatywy społeczności lokalnych.

Obszar objęty Programem wynosi 316,3 tys. km², w tym znajduje się:

- po stronie polskiej: 75,3 tys. km² (z tego 22,7 tys. km² przynależy do regionów przygranicznych przyległych);

- po stronie białoruskiej: 138,5 tys. km² (z tego 68,9 tys. km² przynależy do regionów przygranicznych przyległych);

- po stronie ukraińskiej: 102,5 tys. km² (z tego 47,8 km² przynależy do regionów przygranicznych przyległych).

Struktura ludnościowa. Obszar ten zamieszkuje ogółem 20,1 mln osób. W tym, w polskiej części mieszka 6,2 mln osób, w białoruskiej – 7,3 mln osób, w ukraińskiej – 8,5 mln osób. Obszar ten ogółem charakteryzuje się spadkiem liczby mieszkańców na przestrzeni ostatnich lat. Wyludnienie spowodowane jest ujemnym saldem migracji na całym obszarze

⁶ W. Malendowski, M. Ratajczak, *Euroregiony. Polski krok do integracji europejskiej*, Wrocław 2000, s. 40.

⁷ Dokumenty Wspólnot Europejskich, Lublin 1994.

⁸ K. Żurawski, *Euroregiony na granicach Polski 2003*, Wrocław 2004, s. 15.

⁹ Ibidem, s. 16.

przygranicznym oraz ujemnym przyrostem naturalnym na większości terenów objętych Programem. Jeśli chodzi o strukturę wiekową, w 2005 r. przeważająca część ludności na omawianym obszarze była w wieku produkcyjnym (65,3%).

Struktura gospodarki: Poziom gospodarczy analizowanego obszaru przedstawia się różnorodnie – w zależności od miejsca (państwa). W 2005 r. w polskiej części analizowanego obszaru, średnia roczna wartość PKB per capita oscylowała na poziomie 3,7 tys. euro, w białoruskiej – 2,5 tys. euro, zaś w ukraińskiej – 1,2 tys. euro. Natomiast – dla porównania – średnia wartość PKB per capita w całej Unii Europejskiej w 2005 r. wyniosła ponad 21740 euro.

Rynek pracy na obszarze objętym Programem jest również zróżnicowany. Stopa bezrobocia w ostatnich latach w polskiej części wahała się 8-21%, w ukraińskiej 7-10%, w białoruskiej – nie przekraczała 2%. Poziom sektora małych i średnich przedsiębiorstw na obszarze objętym Programem jest znacznie niższy niż przeciętnie w UE.

Mimo wskazanych różnic, gospodarka obszaru objętego Programem wykazuje także cechy podobne i takie prawidłowości, wśród których zdecydowanie przeważają: niska konkurencyjność oraz niska innowacyjność. Nakłady na badania i rozwój są stosunkowo niewielkie. Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do obszarów przygranicznych jest ograniczony.

Położenie geograficzne. Położenie geograficzne terenu objętego Programem, z perspektywy potencjału rozwojowego transportu, jest korzystne. Obejmuje on główne szlaki tranzytowe biegnące między sieciami Europy i Azji. Znaczący udział w transporcie towarów ma przesył gazu i ropy rurociągami. Obszar ten przecinają też Paneuropejskie Korytarze Transportowe. Istniejąca infrastruktura transportowa wymaga jednak rozwoju, podobnie jak infrastruktura telefonii komórkowej. Zdecydowanie najslabiej pod tym względem wygląda infrastruktura użyteczności publicznej (wodociągi, składowiska odpadów, oczyszczalnie ścieków) – wymaga ona rozbudowy i modernizacji. Niski i zdecydowanie niezadowolający, zwłaszcza zachodnich turystów, przedstawia poziom infrastruktury turystycznej, szczególnie w zakresie standardów. Modernizacji wymaga także infrastruktura edukacyjna – należy ją dostosować do potrzeb rynku pracy; profil kształcenia należy dostosować do potrzeb nowoczesnej gospodarki. Jak dotąd, na całym obszarze system finansowania nauki i badań nie odpowiada wyzwaniom rozwoju gospodarki opartej na wiedzy.

Na pograniczu polsko-białorusko-ukraińskim występują obszary o ogromnych walorach krajobrazowych i środowiskowych. Są to obszary niezanieczyszczone, które są zdecydowanym atutem analizowanego terytorium. Mimo to jednak, infrastruktura ochrony środowiska jest niewystarczająca i wymaga rozbudowy i unowocześnienia.

Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2007-2013 Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa (EISP)¹⁰ kontynuuje i rozszerza współpracę na obszarze pogranicza trzech krajów, która dotychczas była rozwijana w ramach Programu Sąsiedztwa Polska-Białoruś-Ukraina INTERREG IIIA/TACIS CBC 2004-2006 (Program Sąsiedztwa).

Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2007-2013 odpowiada na wspólne wyzwania zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego poprzez współpracę transgraniczną i integrację. Cel globalny Programu jest zgodny z wytycznymi Komisji Europejskiej w zakresie przygotowania programów współpracy transgranicznej w ramach Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa.

¹⁰ Rozporządzenie (WE) nr 1638/2006 Parlamentu Europejskiego z dnia 24 października 2006 r. określające przepisy ogólne w sprawie ustanowienia Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z dn. 09.11.2006, L 310.